

AB - ABD TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI (TTIP) VE TÜRKİYE

Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasında oluşturulmuş Yüksek Seviyeli Çalışma Grubu "Nihai Rapor"unda iki ekonomi arasında ticari ve yatırım ilişkilerini ele alan kapsamlı bir anlaşmanın yapılması önerisini getirmiştir. İki taraf 13 Şubat 2013 tarihinde aralarında bir Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) oluşturulması için müzakerelerin başlatılması kararını en üst siyasi seviyede almışlardır. AB Konseyi 14 Haziran 2013 tarihinde Avrupa Komisyonu'na müzakerelere başlama yetkisini vermiştir. İlk tur müzakerelerin Temmuz ayında Washington'da yapılması öngörülmüştür.

Mevcut ampirik çalışmalar bu girişimin iki taraf arasındaki (özellikle iç düzenlemelere ilişkin) engelleri kaldırarak istihdam ve büyüme konusunda ciddi katkı sağlayacağını ortaya koymaktadır. Uzun ve zorlu müzakereler sonrasında oluşturulacak ve daha "derin" ve "ticaretle ilişkili konu"ları da kapsamı beklenen TTIP'nin en önemli etkilerinden birisi ise özellikle yükselmekte olan ülkeler karşısında - yaşadıkları ekonomik krizin de etkisiyle- gerek küresel ticaret müzakerelerinde gerekse rekabet edebilirlik düzeyinde görece güç kaybeden ABD ve AB'nin, dünya ticaret sisteminde "oyunun kurallarını" yeniden belirleyecek bir güce sahip olma yollarının açılmasıdır.

TTIP, ABD ürünlerine AB üzerinden Türk pazarına serbest bir giriş imkanı sağlarken Türkiye'nin ABD'ye ihracatı gümrük vergisi vb. uygulamalara tabi olmaya devam edecektir. Bu durum, bir yandan ABD ile mevcut ticaret dengesini olumsuz etkileyecek, diğer yandan ise Türk ürünlerinin AB ürünleri karşısında ABD pazarındaki rekabet imkanını azaltacaktır. Daha önemlisi, TTIP Türkiye'nin dış ticaretinde çok önemli bir paya sahip olan bu iki ekonomiyle mal ve hizmet ticareti ve yatırımlar alanında yeni belirlenecek düzenlemeler ve normlara göre hareket etmesini gerektirecektir. Bu şartlar altında, Türkiye'nin ABD ile bir Serbest Ticaret Anlaşması yapması giderek ve artan şekilde önem kazanmaktadır.

Giriş

ABD adına Başkan Barrack Obama ve Avrupa Birliği (AB) adına Komisyon Başkanı Jose Manuel Barroso ile AB Zirvesi'ne Başkanlık eden Herman Van Rompuy, 13 Şubat 2013 tarihinde ortak bir açıklama yaparak AB ve ABD arasında **çok kapsamlı ticaret ve yatırım ortaklığı** (*Transatlantic Trade and Investment Partnership-TTIP*) kurulması için müzakerelere başlama kararı aldıklarını duyurdular¹. Bu karar, esasında tarafların kurduğu Yüksek Seviyeli Çalışma Grubunun (*High Level Working Group-HLWG*) yaptığı toplantılar sonucunda böyle bir girişimin gerek ABD gerek ABD ekonomileri bakımından yararlı olacağı önerisinin siyasi otorite kararı ile hayata geçirilmesidir.

Bu gelişme iki açıdan büyük bir önem taşımaktadır. İlk olarak, bu karar bu güne kadar bir serbest ticaret alanı oluşturulması konusunda atılmış en iddialı girişimin başlangıcını oluşturmaktadır. AB ve ABD'nin dünya hâsılasının yaklaşık olarak yarısını (% 46,7) ve dünya ticaretinin yaklaşık olarak üçte birini (% 30,4) teşkil ettiği; karşılıklı yatırımların toplam değerinin ise 3.7 trilyon dolar olduğu düşünüldüğünde, iki taraf arasındaki ticaret ve yatırım ilişkinin boyutlarının dünya ekonomisi açısından ne ifade ettiği daha iyi anlaşılacaktır. İkinci önemli konu ise, böyle bir anlaşma yoluyla tarafların daha önce uluslararası platformda üzerinde mutabakata varılamamış ya da yeterli ilerlemenin kaydedilemediği pek çok alanda "ileri düzenlemeler" yapmak suretiyle bir anlamda *küresel kuralları* belirleyecek kapasiteye ve güce ulaşmalarıdır. Bu bağlamda, müzakerelerin ticarete "sınırdan" düzenleme ve kısıtlama getiren gümrük tarifelerinin çok ötesinde, "sınır ardı" (*beyond-the-border*) diye adlandırılan konuların ele alınacağı kapsamlı (*comprehensive*) bir zemine oturtulması ve küresel ticaretin tabi olacağı yeni kurallara emsal teşkil etmesi beklenmektedir.

Tabiatıyla, bu girişimin gerek iki taraf, gerekse -Türkiye de dâhil olmak üzere- üçüncü ülkeler ve dünya ekonomisi üzerinde oluşturacağı etki dikkatlerin bu yöne çekilmesine yol açmıştır. Günümüzde AB ya da ABD'den en az bir tanesinin, ihrac pazarında öncelikli ülkeler arasında olmadığı bir ülke yok denecek kadar azdır. Örneğin bu iki

¹ Bkz. Avrupa Komisyonu MEMO 13/94, (13 Şubat 2013), [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-13-94_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-94_en.htm)

ekonominin Türkiye'nin toplam ihracatındaki payları 2012 yılı itibarıyla yaklaşık olarak % 42,5 olmuştur. Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermayenin (FDI), beşte dördünden fazlası Avrupa Birliği ve ABD kaynaklıdır.

Transatlantik ekonomik ve ticari ilişkisinin derinliği

ABD ve AB birbirleri için en önemli pazarı teşkil ederken, aralarındaki ticari ilişkinin dünyadaki en yüksek ikili ticaret ilişkisi ağını oluşturduğu ve bunun her iki ekonomi içinde toplam 15 milyon kişiye istihdam imkanı sağladığı bilinmektedir. AB ile ABD arasında 2012 yılında 650 milyar dolar değerinde **mal ticareti** gerçekleşmiş ve 2000 yılından bu yana bu miktar % 68 oranında artmıştır. Toplam AB ihracatının en önemli pazarı % 17 ile ABD olurken, ABD ihracatında ve ithalatında AB ikinci sırayı almaktadır. Toplam 50 ABD eyaletinin 45'inin ihracatında AB Çin'den daha önemli bir pazar teşkil etmektedir.

Benzer durum **hizmet ticareti** açısından da geçerlidir. Her iki taraf birbirlerinin en önemli hizmet ihracı pazarı ve tedarikçisidir. Küresel bazda Avrupa pazarı ABD hizmet satışlarının % 51'ini temsil etmektedir. 2001-2011 yılları arasında geçen on yıllık sürede ABD'nin Avrupa'ya hizmet ihracatı iki kattan fazla artarak 225 milyar dolara ulaşmıştır. Diğer taraftan AB dünyadaki en büyük hizmet ihracatçısı konumunu korurken, küresel ölçekte payı iletişim hizmetlerinde % 55,7; sigorta hizmetlerinde % 54,2; mali hizmetlerde % 55,7; diğer ticari hizmetlerde ise yaklaşık % 50 olmuştur.

Ancak, Transatlantik ilişkisinin ticari ilişkilerden de önemli boyutu karşılıklı **doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır** (FDI). Dünyadaki toplam sermaye yatırımlarının % 57'si AB ve ABD'ye gelirken, bu iki ülkenin dış yatırımlarının dünyadaki payı % 71'i bulmuştur. ABD yatırımlarının yaklaşık % 56'sı Avrupa'ya gitmektedir. Söz konusu FDI miktarı 2012 yılında 206 milyar dolara ulaşmıştır. Avrupa içindeki ABD dış yatırımlarında aslan payını Büyük Britanya, Hollanda ve İrlanda'nın aldığını görmekteyiz. Burada dikkati çeken bir nokta ise, ABD'nin Çin'e yaptığı dış yatırımlarının sanılanın aksine pek çok Avrupa ülkesine yaptığı toplam yatırım miktarının arkasında kaldığıdır. Ayrıca son iki yılda ABD'nin Çin'e yaptığı doğrudan sermaye yatırımları gerilemiştir. Bu açıdan Avrupa pazarı ABD, Amerikan pazarı da Avrupalı firmaların ve iştiraklerinin en önemli yatırım alanları olarak ön plana çıkmaktadır. Sadece Hollanda'daki ABD yatırımlarının miktarı tüm BRIC ülkelerindeki ABD dış yatırımlarının 4 katı büyüklüğündedir. İşin bir diğer önemli yönü ise bu yatırımların ihracata etkisiyle ilişkilidir. Örneğin, ABD'nin AB'den yaptığı ithalatın % 61'i Avrupa'daki yatırımları ve bağlı şirketlerinin yoluyla olmaktadır. Bu oran İrlanda'da % 88'e çıkmaktadır. Buradan hareketle, AB açısından ABD pazarına ihracatta Avrupa'ya gelen ABD yatırımlarının önemi ortadadır. ABD'nin Avrupa pazarlarına ihracatında Amerika'da yatırım yapan Avrupa şirketleri ve iştiraklerinin payı en az % 30'dur. Sektör bazında karşılıklı yatırımların yarısı hizmetler alanındadır. Bu da Transatlantik ilişkilerde hizmet ticaretinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

ABD'deki AB yatırımlarının toplam miktarı 2011 yılında 1.8 trilyon dolara ulaşmış olup, ABD'deki yabancı sermaye yatırımlarının %71'ine denk gelmektedir. ABD ihracatının

yaklaşık beşte birinin ABD'de yatırım yapan yabancı şirketler ve bunun yaklaşık yarısının da Avrupalı şirketler ve bağlı şirketlerinin sayesinde olduğu söylenebilir. Diğer taraftan ABD'de yabancı yatırımların toplam üretime katkısının üçte ikisi (yaklaşık 450 milyar dolar) Avrupa menşeli yatırımlardan sağlanmaktadır. AB'nin ABD'ye doğrudan yatırımları Çin'e yaptığından 7 katı büyüklüğünde olması da AB açısından Amerikan sermayesinin önemini vurgulayan bir başka değerdir².

Bu rakamlar, iki ekonominin istikrarlı bir şekilde ilişkilerini sürdürebilmelerinin önemini vurgularken, ticaret ve yatırımlar üzerindeki mevcut engellerin kaldırılmasının potansiyel faydalarının da anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Transatlantik ortaklığına yol açan etkenler

Transatlantik Ortaklığı kararı birdenbire ortaya çıkmış bir gelişme değildir. İki tarafın yaklaşık 20 yıl önce başlattıkları Transatlantik ilişkiler çerçevesine ele alınması gereken bir durumdur³. Her iki tarafın gerek iktisadi büyüklükleri gerek birbirleri ile olan ilişkilerinin derinliği düşünüldüğünde bu stratejik adımın önemi bir kez daha anlaşılabilir. Esas olan AB-ABD arasında kapsamlı bir müzakere kararının alınmasına bugün neden gereksinim duyulduğudur.

ABD'nin saygın düşünce kuruluşlarından Peterson Enstitüsü'nden J. Schott, bu durumu özellikle dünya ekonomisindeki şartların değişmesine, Avrupa'da yaşanan ekonomik durgunluğa ve çok taraflı ticaret müzakerelerindeki yavaşlamaya bağlamaktadır⁴.

Küresel üretim ve ticaret ağlarındaki değişim ve yükselen ekonomilerin pazar payını artırması önemli bir faktör olarak belirlemektedir. Özellikle Uzak Doğu Asya ülkeleri ve yükselen ekonomilerin ortaya çıkışı ile birlikte rekabet kaygılarını da beraberinde getirmiştir. Başta Çin olmak üzere G. Kore, ASEAN, Brezilya ülkeler gibi yeni rakiplerin artan rekabetçi baskısı hem AB hem de ABD'yi üçüncü ülkelerle kendi menfaatleri doğrultusunda Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) imzalamaya sevk etmiştir. Bu durumun iki tarafı birbirleriyle rekabet içine soktuğu gözlerden kaçmamaktadır. Burada Çin'in rekabet gücü ayrıca ele alınması gereken bir unsurdur. Özellikle ABD'nin bir yandan uzun zamandır devam eden Trans-Pasifik Ortaklığı (Trans-Pacific Partnership) görüşmeleri yoluyla, diğer taraftan Transatlantik ilişkisi ile Çin'e karşı rekabette bir güvence alanı yaratmaya çalıştığı dikkat çekmektedir.

Avrupa'da devam eden kriz ve durgunluk diğer bir önemli etken olarak göze çarpmaktadır. Aralarındaki ticaret ve yatırım hacminin büyüklüğüne rağmen AB ve ABD'nin birbirlerinin ticaretindeki payında son dönemlerde ciddi bir azalma olduğu

² Hamilton, D. ve J. Quinlan (2013) *The Transatlantic Economy 2013*, Washington DC: Transatlantic Business Council and AmCham EU.

³ AB-ABD ilişkilerinin bir değerlendirmesi için bkz. Kotzios ve Liacouras eds. (2006), *EU-US Relations: Repairing the Transatlantic Rift*, Palgrave macmillan: Houndmills.

⁴ Bkz. <http://www.cfr.org/trade/why-transatlantic-trade-winds-blowing/p30066> (3 Mayıs 2013).

görülmektedir. AB'nin dünya ülkelerine yıllık ihracat artışı % 7,6 iken, ABD'ye olan ihracatındaki artış sadece % 1 ile sınırlı kalmıştır. ABD'nin AB'nin toplam ithalatındaki payı ise son on yılda yarı yarıya azalarak % 20,8 seviyesinden % 11,1'e düşmüştür. Mali krizinde etkisiyle AB'den ABD'ye gelen doğrudan sermaye yatırımlarında bir düşüş meydana gelmiştir. Avrupa menşeli yatırımcılar küresel talebinde düşmesiyle yatırımlarını gözden geçirmesinin bunda etkisi vardır. Düşüş oranı 2012 yılında % 40 civarında olmuştur. AB'ye gelen ABD kaynaklı yatırımlarda ise önemli bir azalma görülmüştür. Bu durumun sermaye piyasaları, ihracat ve şirket gelirlerine etkisi son derece olumsuz olmuştur.

Diğer taraftan gerek AB gerek ABD'nin büyük beklentilerle girdikleri ve Dünya Ticaret Örgütü bünyesinde başlatılan *Doha Kalkınma Turu çok taraflı ticaret müzakerelerinin zaman içinde açmaza girmesi* de bir diğer önemli etkidir. Zira gerek tarım ve tarım-dışı ürünlerde gerek hizmet ticaretinde serbestleşme ve pazara giriş konusunda bir sonuca varılamamış olduğu gibi özellikle AB ve kısmen ABD'nin üzerinde hassasiyetle durdukları konularda yeni kuralların geliştirilmesine de imkân doğmamıştır. Transatlantik ortaklığı başta çevre ve çalışma standartları olmak üzere, fikri mülkiyet hakları, rekabet politikası, yatırımlar, insan, hayvan ve bitki sağlığı önlemleri, enerji vb. alanlarında Dünya Ticaret Örgütü düzenlemelerinin çok daha ötesinde ve ortak çıkarlarını gözetken yeni kurallarda uzlaşmaları için de zemin oluşturmasını hedeflemektedir. Ancak bu durum GYÜ'ler arasında, Doha Turu müzakerelerinin de sekteye uğraması ile birlikte, "küresel ticaretin yeni kurallarının ve normlarının büyük ölçüde bu iki taraf arasında belirleneceği" şeklinde bir kaygı yaratmaya başlamıştır.

Tüm bu faktörler önemli olmakla beraber en çok üzerinde durulması gereken hususun her iki tarafın da kendi ticaret stratejilerinde açıkça vurguladıkları **iktisadi büyüme** ve **istihdam** olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

AB perspektifinden bakılacak olursa, bu husus kendi ticaret stratejisi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Avrupa Komisyonu 2010 tarihinde hazırladığı ve temeli yıllar öncesine dayanan *Trade, Growth and World Affairs* (Ticaret, Büyüme ve Dünya İlişkileri) belgesinde⁵ Avrupa ekonomi politikasının temel amacının hızlı büyüme olduğunu; ancak sürdürülebilir bir büyüme ile yeni iş imkânlarının yaratılabileceğini ve refah devletinin korunabileceğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede Avrupa 2020 Stratejisi'nin dış boyutu olan ticaret ve yatırım stratejisinin bu amaca katkı sağlayacak şekilde ele alınacağı vurgulanmıştır.

Nitekim, Avrupa Komisyonu küresel ekonominin değişen dengelerini ve gelişmelerini dikkate alarak başta ABD olmak üzere Japonya ve BRIC ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) gibi stratejik ortakları ile ilişkilerini derinleştirme tavsiyesinde bulunmuştur.

ABD açısından da benzer bir hedefin vurgulandığı gözlerden kaçırılmamalıdır. ABD Başkanı'na bağlı Ticaret Temsilciliği'nin (USTR) 2013-2107 strateji belgesi temel hedef

⁵ Bkz. Avrupa Komisyonu MEMO 10 (9 Kasım 2010), [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-10-555_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-555_en.htm) ve Trade, Growth and World Affairs: Trade Policy As A Core Component of the EU's 2020 Strategy COM (2010) 612, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/november/tradoc_146955.pdf s.4.

olarak ihraç piyasalarına yönelmek yoluyla daha iyi istihdam imkânlarının sağlanmasını vurgulamaktadır. Her iki tarafa da "istihdam ve "büyüme" sağlayacak ve taraflar arasında ticaret ve yatırım imkânlarını geliştirecek inisiyatiflerin belirlenmesi özellikle zikredilmiştir⁶. Esasen 28 Kasım 2011 tarihinde AB ve ABD arasında oluşturulan Yüksek Seviyeli Çalışma Grubu (HLWG) bilahare hazırladığı ara ve nihai raporlarda, oluşturulacak kapsamlı bir ticaret ve yatırım anlaşmasının büyüme ve istihdam üzerinde önemli katkılar sağlayacağını altını çizmişti⁷.

Transatlantik Ortaklığı hangi alanlarda düzenlemeler öngörmektedir?

AB ve ABD'nin özellikle sanayi mallarında birbirlerine karşı uyguladıkları gümrük tarifeleri düşük seviyelerdedir. Dolayısıyla, olası bir uzlaşının daha ziyade **tarife-dışı engeller** üzerinde yoğunlaşması öngörülmekte ve hesaplar bu nokta üzerinde yoğunlaşmaktadır. AB ve ABD'nin ticaret ve yatırımları doğrudan etkileyen pek çok alanda farklı iç düzenlemeleri bulunmaktadır. Ürün ve üretim süreçlerine ilişkin farklı standartlara sahiptirler. Bu nedenle pazara giriş engel yaratan farklılıkların giderilmesi dahi ciddi katkı yapacağı hesaplanmaktadır⁸.

HLWG raporunda öne çıkan ve tarafların aralarında öncelikle ele almaları beklenen konular şunlardır:

- *Gümrük tarifelerinin azaltılması/kaldırılması*: Genel olarak iki taraf arasında gümrük tarifesi yoluyla koruma oldukça düşük seviyelere inmiş olmakla beraber, AB'nin işlenmiş gıda, otomotiv ve orman ürünleri, ABD'nin ise orman ürünleri, gıda ve tekstil vb. imalat sanayi ürünlerinde uyguladığı tarifeler ortalamanın çok üzerindedir.
- *Düzenleyici konular ve Tarife-Dışı Engeller (TDE)*: Tarife engellerinin kaldırılması olumlu olmakla beraber, TDE'lerin devam etmesi halinde yüksek tarife oranlarına eşdeğer etki yaratacağı bilinmektedir.

⁶ ABD Ticaret Temsilcisi strateji belgesi, bkz. <http://www.ustr.gov/sites/default/files/USTR%20FY%202013%20-%20FY%202017%20Strategic%20Plan%20final.pdf>

⁷ Bu grubun tam isminin **Büyüme ve İstihdam Konusunda Yüksek Seviyeli Çalışma Grubu** olması da tesadüf değildir.

⁸ ECORYS (2009), *Non-Tariff Measures in EU-US Trade and Investment-An Economic Analysis*.

Tablo 1. ABD ve AB arasındaki Tarife-dışı-engellerin tarife eşdeğerleri

	ABD ad valorem tarife eşdeğeri (%)	Avrupa Birliği ad valorem tarife eşdeğeri (%)
Tarım ürünleri		
Et	81.8	67.2
Süt ürünleri	68.7	85.7
Gıda ürünleri	53.9	56.9
Et mamulleri	46.2	51.5
Yağlı tohumlar	85.3	-
Pirinç	122.0	117.3
Şeker	-	48.5
Sebze	42.2	45.8
İmalat Sanayi		
Kimyasal ürünler	30.4	111.5
Deri	55.6	50.1
Makine ve ekipmanları	45.8	-
Taşıt araçları	36.6	-
Kağıt ürünleri	-	73.5
Tekstil	47.2	48.6
Konfeksiyon	38.4	37.6
Hizmetler		
İnşaat/müteahhitlik	95.4	48.4
Mali hizmetler	51.3	40.8
Ticari hizmetler	61.5	35.5
Havayolu taşıma	17.5	15.8
Deniz taşıma	98.4	48.3

Kaynak: IFO (2013)

Tablo 1'de tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde TDE'lerin tarife eşdeğerleri görülmektedir. Bu nedenle muhtemel bir anlaşmada teknik standartlar, hayvan ve bitki sağlığı (SPS) ve gıda güvenliği vb. iç düzenlemelerden ve mevzuattan kaynaklanan farklılıklarının yarattığı engellerin giderilmesi önerilmektedir. Tarafların gıda ve içecek, kozmetik, biyoteknoloji, makine, havacılık ve uzay sanayi, tekstil ve kâğıt endüstrilerinde yüksek oranda TDE uyguladıkları da dikkate alınmalıdır. Örneğin ABD'nin anti-dumping önlemlerinin yaklaşık % 16'sı AB'den gelen ürünlere karşı uygulanmaktadır. TDE'ler ve düzenleme farklılıkları sadece pazara girişi zorlaştırmakta kalmayıp firmaların iş yapma maliyetlerini de ciddi şekilde yükseltmektedir⁹.

- *Hizmet ticareti:* İki taraf dünyanın en önde gelen hizmet ticareti ihracatçısı olarak özellikle birbirlerinin pazarına giriş konusunda başta mali hizmetler (bankacılık ve

⁹ CEPR (2013), *Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment: An Economic Assessment*.

sigortacılık), iletişim ve ulaştırma hizmet sektörleri, inşaat hizmetleri ve ticaret hizmetleri alanlarındaki mevcut ve kısıtlayıcı TDE'lerin kaldırılması ve yeni düzenlemelere gidilmesini amaçlamaktadır. AB ve ABD'de korumacılığın bulunduğu ve hizmet sunumuna ciddi engellerin getirildiği sektörlerin milli gelire oranı % 20'yi bulmaktadır. Bu oran tarım ve imalat sanayisine göre çok daha yüksektir.

- *Fikri mülkiyet kuralları:* Üçüncü ülkelere karşı iki tarafın haklarını korumada ortak kurallar belirlemesi hedeflenmektedir. Bu alanda mutlak bir harmonizasyona gitmek yerine farklılıkların belirlenmesine öncelik verilmesi istenmektedir.
- *Yatırımlar:* İki taraf yatırımların ileri seviyede serbestleştirilmesi ve en üst standartlar ile korunabilmesi konusunda taahhütler önermektedir. Yatırımlar alanında, sebepsiz el koymaların önlenmesi; adil ve hakkaniyet ölçüsünde davranma ve firmalara eşit şartların sağlanması konularının tartışılması beklenmektedir.
- *Kamu alımları:* Tarafların kamu ihalelerinde kendi firmalarını kayıran ayırımcı uygulamalarının hafifletilmesi ile her yıl ortalama 10.7 milyar Avro dolayında bir pazar imkânı yaratılabileceği hesaplanmaktadır. Kamu ihalelerinde şeffaflığın artırılması ve yerli malı kullanım zorunluluğunun önlenmesi amaçlanmaktadır.

Olası bir anlaşmanın getirileri neler olabilir?

Avrupa Komisyonu'nun anlaşmaya ilişkin müzakerelerin açılabilmesi ve olası bir mutabakatın yaratacağı yararın tespitine ilişkin bir "etki analizi" çalışmasını önceden başlattığını görmekteyiz. Yapılan çalışmalar, farklı senaryolar altında tarafların milli gelir, istihdam artışı, ticaret ilişkileri, üretim, ücret seviyesi vb. alanlarda ne gibi faydalar sağlayabileceği üzerine kapsamlı analizleri içermektedir¹⁰. Çalışmalar taraflar arasında öncelikle hangi konuların ele alınması gerektiğine ilişkin alternatif yaklaşımları ortaya koyarak, *daha kısıtlı* ve *daha iddialı* senaryoların etkilerini incelemiştir. Buna göre, 2018 yılına kadar taraflar arasındaki tarife-dışı engellerin (TDE) yarısının (% 50) kaldırıldığı ve düzenleme farklılıklarından kaynaklanan engellerin giderildiği "iddialı" bir Transatlantik Anlaşması'nın AB açısından milli gelire artışına etkisinin uzun vadede 121.5 milyar Avro, ABD açısından ise 40.8 milyar Avro dolayında olabileceği hesaplanmaktadır. Bu AB ve ABD'nin milli gelirlerinde sırasıyla % 0,7 ve % 0,3 kadar yıllık bir artış anlamına gelmektedir. TDE'lerin sadece % 25 oranında kaldırılmasını içeren daha "mütevazı" bir senaryo altında dahi tarafların kazancının sırasıyla 53.6 ve 18.3 milyar Avro olabileceği iddia edilmektedir¹¹.

İki ekonominin de kriz sonrası büyüme ihtiyacı göz önüne alındığında mevcut tarife engellerin törpülenmesinin yaratacağı etki dahi kayda değerdir. Sadece mal

¹⁰ AB'nin etki analizi raporu için bkz. *Impact Assessment Report on the future of EU-US trade relations*, Commission Staff Working Document, 12 Mart 2013, SWD(2013) 68 Final, Brüksel.

¹¹ Bkz. ECORYS (2009).

ticaretinde tarifelerin kaldırılıp ticaretin kolaylaştırıldığı basit senaryolar altında dahi iki tarafın toplam kazancının en az 7,5 milyar dolar olabileceği, bunun daha dinamik şartlar da dikkate alındığında ise her iki taraf için 60 ila 85 milyar dolara ulaşabileceği vurgulanmaktadır¹². Diğer taraftan, genel fiyat düzeyindeki düşüşün her hane başına çalışma yaşamı süresince yaratacağı ek gelirin yine sırasıyla AB ve ABD için 12.300 ve 6.400 Avro olacağı tahmin edilmektedir. Daha önemli beklenti ise anlaşmanın yeni istihdam alanları yaratacağı ve ücretler düzeyinde ortalama % 0,6'lık bir artış sağlayacağıdır. Bu durum AB'nin büyüme stratejisi açısından bakıldığında "daha çok istihdam ve iyi ücret ödenen işlerin yaratılması" hedefi ile uyumlu görülmektedir.

Tablo 2. AB-ABD Anlaşmasının tahmini makroekonomik etkileri (TDE'lerin azaltılması ve düzenlemelerde yakınlaşma sağlanması durumunda)

	<i>İddialı senaryo (Tam serbestleşme) Uzun vade</i>	<i>Mütevazı senaryo (Kısmi serbestleşme) Uzun vade</i>
Reel gelir (milyar Avro)		
ABD	40,8	18,3
AB	121,5	53,6
Reel gelirde artış (%)		
ABD	0,28	0,13
AB	0,72	0,32
Reel ücret artışı (niteliksiz işgücü)		
ABD	0,35	0,16
AB	0,82	0,36
Reel ücret artışı (nitelikli işgücü)		
ABD	0,38	0,17
AB	0,78	0,34
İhracatta artış (%)		
ABD	6,06	2,68
AB	2,07	0,91

Kaynak: ECORYS (2009)

Anlaşmaya varmanın güçlükleri

Öte yandan, ilk turu Temmuz 2013'de başlaması öngörülen müzakerelerin zorlu geçeceği ve tarafların kesin bir uzlaşya varabilmelerinin uzun yıllar alabileceği dile getirilmektedir. Muhtemel bir Transatlantik anlaşmasının esas getirisi iç piyasalarda ticareti ilgilendiren alanlardaki teknik engellerin kaldırılmasına bağlıdır. Ne var ki, bu engellerin kaldırılması iki tarafta da bu konuda çekincesi olan çıkar gruplarının da etkisiyle bir hayli zor olacaktır. Örneğin gıda ürünleri ticareti, sağlık ve etiketleme

¹² F. Erixon ve M. Bauer (2010), 'A Transatlantic Zero Agreement: Estimating the Gains from Transatlantic Free Trade in Goods', *ECIPE Occasional Paper, No.4/2010*.

standartlarında düzenleme farklılıkları nedeniyle sekteye uğramaktadır. ABD'de kabul gören *genetiği değiştirilmiş ürünlerin* AB yasalarında sıkı düzenlemelere ve yasalara tabi olması tarafları DTÖ nezdinde anlaşmazlığa dahi götürdüğü hatırlanacak olursa bu alanda serbest ticaretin hemen sağlanamayacağı kesindir. Benzer şekilde, AB tavuk vb. et ürünlerinin ABD'den ithalatında söz konusu ürünlerin klor-bazlı dezenfektan kullanılarak yıkanması nedeniyle tüketici sağlığını gerekçe göstererek engel çıkartmaktadır. Diğer taraftan taşımacılık hizmetleri alanında ABD'nin kabotaj yasalarında esneklik göstermek konusunda pek de istekli olmadığı; iki taraf arasında en çok üzerinde durulan hava taşımacılığı konusunda Boeing-Airbus arasındaki rekabet sorunu nedeniyle bir uzlaşının zor olabileceği gibi hususlar da dikkatlerden kaçmamaktadır. AB'nin uygulamaya koyduğu REACH yönetmeliği çerçevesinde kimyasallar konusundaki düzenlemeleri Amerikan şirketleri için ciddi maliyet taşımaktadır¹³. Dahası bu anlaşma çerçevesinde özellikle hizmet sektörlerinde önem taşıyan *geçici işgücünün* dolaşımı konusundan bahis dahi edilmemektedir¹⁴. Ayrıca Obama yönetiminin bu tür ticaret anlaşmalarını çabuk sonlandıracak "hızlandırılmış yetki"si olmadığı için korumacı lobilerin Kongre üzerindeki baskısı da artacaktır. AB tarafında ise bu tür bir serbestleşme bir yandan ekonomik yararlar sağlarken, diğer yandan kısa vadede krizin de etkisiyle tepkileri de beraberinde getirebilecektir. Diğer taraftan Fransa'nın daha müzakereler başlamadan evvel özellikle görsel-işitsel hizmetler alanında kültürel nedenlerle bir istisna getirilmesini şart koşması da ileride bazı Üye Ülkelerin müzakereler esnasında da ön plana çıkmak isteyebileceğine işaret etmektedir.

TTIP'nin çok taraflı ticaret sistemi, DTÖ ve üçüncü ülkeler üzerine etkileri

Dünya ticaretinde önemli paya sahip iki ekonomi arasındaki kapsamlı bir ticaret ve yatırım ortaklığı girişiminin diğer ülkeler ve dünya ticaret sistemi üzerinde yaratacağı etki konunun Türkiye açısından da en önemli yönünü teşkil etmektedir.

İki taraf başta da belirtildiği üzere, bu girişimle kendi aralarında ticaret ve yatırımlara engel olan düzenleme ve uygulamaların kaldırılması ya da en azından bazı alanlarda azaltılması yoluyla ciddi bir istihdam, refah artışı ve iktisadi büyümeye katkı beklemektedirler. Ne var ki, bu Anlaşma'nın kapsamı öngörüldüğü ölçüde derin olması halinde, gerek ABD gerek AB pazarında, üçüncü ülkelerin rekabet yapısına, pazara giriş şartlarına ve istihdamına yapacağı etkiler de artacaktır. Bir örnek vermek gerekirse, AB ile benzer ürünleri Amerikan pazarına satan ülkelerin ürünlerinin TTIP sonrası tarife ve tarife-dışı engellere maruz kalmaya devam etmesi halinde pazar paylarını AB firmalarına kaptırmaları mümkün olacaktır. Bu durumun tersi ise aynı şekilde Amerikan firmaları ile Avrupa pazarında rekabet eden üçüncü ülke ihracatçıları ile ilgilidir.

¹³ P. Whyte (2009), *Narrowing the Atlantic: The way forward for EU-US trade and investment*, Centre for European Reform, Londra.

¹⁴ U. Dadush (2013), 'Don't Buy the Hype on the Transatlantic Trade Deal', Carnegie Endowment, <http://carnegieendowment.org/2013/03/18/don-t-buy-hype-on-transatlantic-trade-deal/frd5>

Bu durumun yaratacağı "ticaret sapması" TTIP girişiminin üçüncü ülkeler üzerinde oluşturacağı refah etkisi bakımından önemlidir. Almanya Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı'nın yaptırdığı bir çalışmada¹⁵, TTIP'nin etkileri incelenirken, AB-ABD arasında kapsamlı bir ticaret serbestisi sağlanması halinde bunun en önemli refah artırıcı etkisinin % 13,38 ile ABD, % 9,7 ile Büyük Britanya ve % 7,3 ile İsveç bakımından oluşacağı ve AB ülkelerini genellikle olumlu etkileyeceğini göstermektedir. Almanya açısından refah artışı % 4,68 olurken, ABD'ye olan ihracatında % 94'lük bir büyüme beklenmektedir. Diğer taraftan, çalışma üçüncü ülkeler açısından pazar kaybı sonucu oluşacak bir refah kaybını ortaya koymaktadır. Buna göre, bu kayıp Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Japonya, Meksika, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerin yanı sıra Türkiye içinde belirmektedir. Bu oran Türkiye için % -2,5 olarak belirtilmektedir. İsveç Ticaret Bakanlığı'nın çalışmasında ise tarifelerin kaldırılıp, tarife dışı engellerin kapsamlı şekilde azaltılması halinde, dünyanın geri kalanı açısından refah düşüşü etkisi % -0.15; üretimlerindeki katma değer azalışı ise % -0.40 olarak hesaplanmaktadır¹⁶. Ancak iki taraf arasında tarife-dışı engelleri kapsamlı şekilde ortadan kaldırılmasının güçlükleri dikkate alındığında ve anlaşmanın beklenen derinliğe sahip olup olamayacağı henüz kesinleşmediği için, bahsi geçen etkilerin de abartılmaması gerekmektedir.

Diğer taraftan anlaşmanın üçüncü ülkeler üzerinde yaratacağı daha uzun vadeli ve geniş etki bu iki tarafın dünya ticaret sistemine yön vermek istemeleri ile ilgilidir. Konuyla ilgili çevrelerde oluşan beklenti, İkinci dünya savaşı sonrası uluslararası ticaret sistemini sürükleyen, ancak görece hegemon gücü azalan ABD ile, küresel aktör olarak rolünü genişletmek isteyen Avrupa Birliği'nin yeniden ön plana çıkma gayretlerinin TTIP girişi ile artacağıdır.

Ülkeler arasında sayısı giderek artan serbest ticaret anlaşmaları (STA), sadece taraflar arasında pazar açmak değil aynı zamanda küresel üretim süreçleri ve ticaret ilişkilerindeki değişen yapıyı yansıtacak düzenlemeleri de beraberinde getirmek maksadıyla imzalanmaktadırlar. Bu tür anlaşmalar DTÖ sisteminde kabul edilmiş ve uygulanan anlaşmaların içeriğini yetersiz gördüğü ölçüde bu kuralları anlaşmaya taraf ülkeler arasında bir adım daha ileriye götürmeye çalışan yeni düzenlemeleri de içermektedir. Bu çerçevede, sanayi ve tarım ürünleri üzerindeki tarife engellerinin daha da azaltılması; hayvan ve bitki sağlığı önlemleri; teknik standartlar; ticari korunma önlemleri; devlet yardımları; yatırımlar; kamu alımları; hizmet ticareti ve ticarete ilişkin fikri mülkiyet hakları ön plana çıkan konulardır. Ayrıca, DTÖ gündeminde ele alınmayan ama ilgili ülkelerin çıkarları açısından önemli gördükleri hususları da bu STA'lar kapsamında ele almaya çalıştıkları bilinmektedir. Rekabet politikası; çevre standartları; işgücü standartları; çocuk işçilik; insan hakları; enerji; vize ve göç konuları vb. bu alanlar ise DTÖ-X (ekstra) konular diye ifade edilmektedir. Gerek ABD gerek Avrupa Birliği'nin, DTÖ bağlamında yetersiz gördükleri bu alanları, üçüncü ülkeler ile imzaladıkları STA'lara

¹⁵ Ifo Institute (2013), *Dimensions and Effects of a Transatlantic free Trade Agreement Between The EU and US*.

¹⁶ National Board of Trade/Sweden (2012), *Potential Effects from an EU-US Free Trade Agreement: Sweden in Focus*.

yerleştirmeye çalıştıkları gözden kaçmamaktadır. Bu tür **yeni nesil serbest ticaret anlaşmaları** dünya ticaretinin temel bir ögesi haline gelmektedir.

Diğer taraftan, TTIP bu yeni nesil anlaşmalardan daha öte bir etkiye de sahip olacaktır. Zira, AB ve ABD'nin bir arada kural koyma kabiliyetlerinin bulunması halinde çok taraflı DTÖ sisteminde kabul ettiremedikleri ve Doha Kalkınma Gündemi'ne getiremedikleri alanlarda TTIP yoluyla üçüncü ülkelere kendi norm ve standartlarını dolaylı yoldan kabul ettirebilecek bir güce ulaşacakları da düşünülmelidir. Nitekim AB'nin, ABD'deki temsilcisi Büyükelçi J. Vale de Almeida, Transatlantik girişimi "**Oyunun kurallarını değiştirecek bir durumdur. Bu tüm serbest ticaret anlaşmalarının da anasıdır diyebiliriz**" ifadesi ile dünya ticaret sisteminde yeni düzenleme ve kuralları etkileyecek sürecin bu girişim ile başlayacağını da haberini vermektedir¹⁷.

Schott ve Climino'ya göre bu durum tıkanan Doha müzakerelerini aşmak için önemlidir. Getirilecek yeni düzenlemelerin ileride diğer ülkelerin de katılımlarıyla çok taraflı sisteme dâhil edilmesinin dünya ticaret sistemine katkı sağlayacaktır¹⁸. Diğer taraftan, TTIP müzakere süreci içinde bulunmayan üçüncü ülkelerin tüm bu kural ve düzenlemeleri kabul etmek zorunda kalacak olmaları ise tepkilere neden olmakta ve DTÖ sistemi üzerinde olumsuzluklar yaratacağı ifade edilmektedir.

Türkiye-ABD ticaret ilişkileri ve bir STA yapılması düşüncesi

Türkiye'nin ABD ile toplam ticareti (2012 itibarıyla 19.73 milyar dolar) küresel ölçeklerde oldukça düşüktür. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde ABD'nin payı % 4 dolaylarında seyretmektedir. Türkiye'nin ABD'nin toplam dış alımındaki payı ise % 0,27 ile sınırlıdır. Türkiye ABD'nin ithalat yaptığı ülkeler listesinde 2011 yılında ancak 45. sırayı alabilmiştir. ABD'nin ihracatında Türkiye'nin payının ise sadece % 0.81 olduğu göz önüne alınırsa iki tarafın ticari ortak olarak dış ticaretlerindeki yeri görece çok düşük bir seviyededir. Dahası, son yıllarda ticaret dengesi artan şekilde ABD lehine dönmüş bulunmaktadır. 2004 yılına kadar ABD ile ticaretinde fazla veren Türkiye 2012 yılı itibarıyla neredeyse her sattığı 1 dolarlık ürüne karşı 3 dolarlık ürün ithal eder hale gelmiştir.

¹⁷ <http://www.voanews.com/content/eu-envoy-says-us-eu-trade-pact-will-be-game-changer/1658096.html>

¹⁸ Schott ve Climino (2013), 'Crafting a Transatlantic Trade and Investment Partnership: What Can Be Done?', *PIIE Policy brief*, PB 13-8 Mart.

Tablo 3. Türkiye-ABD ticaret ilişkileri 2002-2012 (milyon dolar)

Yıl	Türkiye'nin ihracatı	ABD'ye Türkiye'nin ithalatı	ABD'den	Ticaret dengesi
2002	3.356	3.099	257	
2003	3.751	3.495	256	
2004	4.860	4.745	115	
2005	4.910	3.375	-465	
2006	5.060	6.260	-1.200	
2007	4.170	8.166	-3.996	
2008	4.299	11.975	-7.676	
2009	3.240	8.575	-5.335	
2010	3.762	12.318	-8.556	
2011	4.584	16.034	-11.450	
2012	5.605	14.130	-8.525	

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı ve TÜİK verileri

AB'nin ABD gibi ticaret hacmi yüksek bir ekonomi ile müzakerelere başlayacak olması aramızdaki Gümrük Birliği nedeniyle Türkiye'de bazı kaygıları da beraberinde getirmektedir. Özellikle ABD ürünlerinin AB üzerinden Türkiye'ye gümrüksüz girebilecek olması, buna karşın Türk ihraç ürünlerine karşı ABD'nin tarife vb. uygulamalara devam edecek olması kaygının temelini oluşturan başlıca unsurdur. Bu durumun mevcut ticaret dengesini Türkiye'nin aleyhine daha da bozması beklenmektedir. Yani **asimetrik bir durum** oluşmaktadır. ABD'nin uyguladığı tarife oranlarının genelde düşük olması¹⁹ bu durumu değiştirmemektedir. Bir örnek vermek gerekirse, Türkiye'nin ABD'ye ihracatında önemli bir paya sahip olan tekstil ve hazır giyim ürünlerinde ABD'nin uyguladığı gümrük tarifeleri oldukça yüksektir. ABD'nin, tekstil ürünlerinde "bağlı tarife oranı" ve "MFN bazında uyguladığı" tarifeleri %7.9 ve hazır giyim sektöründe ise sırasıyla %11.4 ve %11.7'dir. Ayrıca bazı tarife satırlarında "tarife zirve"leri de söz konusudur.

Türkiye'de Transatlantik anlaşmasına yönelik olarak artan bir diğer endişe konusu ise, Türk ihraç ürünlerinin ABD pazarında AB menşeli ürünler karşısında aynı şartlarda rekabet avantajını yakalayamayacak olmasıdır. Zira ABD ile Türkiye arasında bir serbest ticaret anlaşmasının olmayışı ve bu nedenle Türk ihraç ürünlerine ABD pazarında korumacılığın devam edecek olması, buna karşın AB menşeli ürünlere benzer uygulamaların kalkacak olması, Türkiye'nin **AB karşısında haksız rekabete** uğramasına yol açmaktadır. Langhammer'a göre olası bir Transatlantik anlaşması, AB ve ABD'nin daha önce STA yaptığı ticaret ortaklarının bu pazarlara ayrıcalıklı ve öncelikli giriş imkânlarını olumsuz etkileyecektir. Örneğin, AB ile Gümrük Birliği yapmış olan ancak, ABD ile STA'sı olmayan Türkiye, Amerika pazarında AB'li üreticilere karşı daha dezavantajlı bir konumda olacaktır²⁰.

¹⁹ ABD'nin uyguladığı *basit ortalama bağlı tarife oranları* sanayi ürünlerinde % 3.3 ve tarım ürünlerinde % 5 seviyelerindedir.

²⁰ Langhammer, R. 'Why a market Place Must Not Discriminate: The Case Against a US-EU Free Trade Agreement', *Kiel Working Papers*, No.1407, Mart 2008.

Diğer bir önemli unsur ise AB ve ABD'nin ortak normlar ile hareket etmeleri durumunda dünyanın geri kalanı için çok belirleyici olacak küresel kural ve standartları getirmeleridir²¹. Transatlantik ilişkisi bu iki büyük ekonominin **küresel norm koyucu** olmasına yol açacaktır. Bu durumda örneğin Türkiye bu kurallara uyumlu bir üretim süreci, sanayi ve ticaret politikası belirlemek ve kendi iç düzenlemelerini de bu ülkelerle uyumlu hale getirmek zorunda kalacaktır. Bu Türkiye'nin ihracatı açısından AB ve ABD pazarlarının genişliği düşünüldüğünde olumlu yönde bir belirlilik sağlayacaktır. Ancak, sağlık, tüketici hakları vb. teknik standartlar, gıda güvenliği, rekabet politikası, çevre standartları, emisyon miktarının azaltılmasına ilişkin kurallar ve çalışma hayatına ilişkin düzenlemeler gibi pek çok alanda maliyetli bir dönüşüm sürecini de beraberinde getirecektir. Bu güne kadar AB'ye katılım sürecinde *müktesebat* uyumundaki zorluklar ve yanında sağlayacağı yararlar dikkate alındığında, böyle bir mega-anlaşmanın Türkiye gibi ülkelere yükleyeceği şartlar konunun üzerinde durulması gereken en önemli yönünü oluşturacaktır.

Mevcut durum karşısında Türkiye'nin iki dev blokla ticaretini sürdürmek amacıyla yeni oluşacak şartlara esasen uymak zorunda olması, bu konuda AB'nin de gerisinde kalmasının getireceği büyük maliyetlere ilaveten; ticaret sapmasını önlemesi ve ikili ticaret dengesinin daha da kötüye gitmesini engellemesi için, TTIP girişimine başından itibaren katılması giderek önem kazanmaktadır. Türkiye'nin böyle bir girişimin içinde yer almasının (ya da **ABD ile bir Serbest Ticaret Anlaşması**-STA oluşturmalarının) kendi açısından "daha avantajlı olacağı" ya da en azından böyle bir süreç içinde bulunmamasına nazaran "daha az zararlı çıkacağı" iddia edilebilir.

ABD-AB arasındaki Transatlantik sürecine Türkiye'nin nasıl dâhil olabileceği konusunda bu güne kadar bazı alternatif öneriler ortaya atılmıştır. Buna göre, önceleri ABD'nin AB'ye sağlayacağı serbest ticaret imkânının Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği de göz önünde bulundurularak, Türkiye'ye de en azından gümrük vergisi vb. engellerin kaldırılması isteği dile getirilmiştir. "*Andorra modeli*" olarak adlandırılan ve AB'nin her hangi bir üçüncü ülke ile STA yapması halinde "aynı haklardan Türkiye'nin de otomatik olarak yararlanabilmesini" sağlayabilecek böyle bir hükmü AB yetkililerinin kendi çıkarları bakımından, ABD ile başlayacak karmaşık müzakere sürecine dâhil etmek isteyecekleri ihtimali çok zayıftır. Türkiye'nin Andorra gibi küçük bir ülkeye kıyasla rekabet gücü ve ekonomik büyüklüğü dikkate alındığında bu yaklaşımın özellikle ABD mercileri nezdinde kabul bulmayacağı da aşîkârdır.

ABD ile Türkiye'nin, ABD-AB müzakerelerine eş anlı ve paralel müzakereler yapması (ya da üç taraflı bir müzakere sürecinin başlatılması) ihtimali de TTIP müzakerelerin 2013 yaz ayları itibarıyla başlayacak olması dikkate alındığında, yine ihtimal dâhilinde görülmemektedir. Bu durumda, Türkiye'nin ABD ile kendi başına bir STA müzakere sürecini en kısa sürede başlatması beklenmelidir. Bu çerçevede, Başbakan Erdoğan'ın

²¹ J. Schott ve C. Cimino (2013), 'Crafting a Transatlantic Trade and Investment Partnership: What Can Be Done?', *PIIE Policy Brief*, Mart 2013, Washington DC.

son ABD ziyaretinde, iki taraf arasında bir STA oluşturulması amacıyla bir **Yüksek Seviyeli Çalışma Komitesi** (YSÇK) kurulması konusunda varılan mutabakat önemlidir.

Ancak, ABD-AB arasında oluşturulan Yüksek Düzeyli Çalışma Grubu (HLWG) çalışmalarının neredeyse iki yıl sürdüğü, yine Türkiye-Güney Kore arasında imzalanan STA öncesi benzer bir çalışma grubunun, müzakerelere geçmeden önce iki yıl kadar konuyu istişare ettiği dikkate alındığında müzakerelere başlamanın hemen mümkün olamayacağı düşünülebilir. Bu durumda, mevcut şartlarda bir değişme olmaması halinde, Türkiye-ABD arasında kurulacak YDÇK'nın çalışmalarının tamamlanması ve müzakere kararına geçilmesinin en az iki yıl alabileceği göz önünde bulundurulmalıdır²². Bu süreç zarfında, ABD-AB müzakerelerinin gidişatı ve kapsamı da Türkiye'nin STA müzakereleri için önemli bir gösterge teşkil edecektir.

Türkiye-ABD Serbest Ticaret Anlaşması'nda öne çıkabilecek konular

ABD ile muhtemel bir **STA müzakerelerinde** ön plana çıkabilecek **muhtemel konular** arasında tarım, hizmet ticareti, fikri mülkiyet hakları, yatırımların korunması, devlet yardımları, kamu alımlarının yanında ilaç sanayi, tekstil ve hazır giyim ürünleri ticareti sayılabilir.

ABD'nin daha önce tamamladığı STA'lar dikkate alındığında, sanayi ürünlerinde *tarife indirimleri*, anti-damping ve korunma hükümleri gibi *ticaret politikası önlemleri*; *ticaretin kolaylaştırılması* amacıyla gümrük mevzuatı ve uygulamalarında ileri adımlar atılması; ve devlet yardımları konularının olası bir anlaşmada yer alması beklenmelidir. ABD'nin ticarete konu olan imalat sanayi ürünleri üzerindeki *gümrük vergilerini* ilk yıllar içerisinde önemli ölçüde sıfırlaması; çok istisnai bazı ürünlerde ise birkaç yıla yayması beklenebilir. Örneğin G. Kore ile yapılan STA'da 5-10 yıla yayılan indirimler söz konusu olmakla beraber bu tür istisna ürünlerin sayısı toplam tarife satırlarının % 9'unu geçmemektedir.

ABD'nin diğer STA'larında üzerinde durduğu ve Anlaşma kapsamında düzenleme yapılan diğer önemli alanlar arasında *yatırımların korunması*; *hizmet ticaretinin geliştirilmesi*; *kamu alımlarında yerli girişimcileri sağlanan imkânların yabancılara da temini*; *ticarette teknik engeller* oluşturan standartlara ilişkin düzenlemeler dikkati çekmektedir. Bu alanlarda özellikle DTÖ kapsamında atılan adımların ve mevcut anlaşmaların yetersizliği ABD'yi ikili ticaret ilişkilerinde (STA vb.) daha ileri düzenlemeler atmaya sevk etmektedir. ABD'nin, DTÖ+ olarak kabul edilen ve yukarıda daha önce

²² Öte yandan, ABD Başkanı Obama'nın 2009 Nisan ayında ziyareti esnasında iki taraf arasında bir 'model ortaklık' oluşturulması fikri ve müteakiben, bir 'Ekonomik ve Ticari Startejik İşbirliği Çerçevesi' (ETSİÇ) mekanizmasının tesisi, bir STA'nın tesisi sürecinde önemli katkı sağlayacak aşamalardır. Buna göre, ETSİÇ iki taraf arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin en az siyasi ve askeri ilişkiler düzeyine çıkarılması düşüncesine dayanmaktadır.

bahsi geçen bu alanlarda STA anlaşmalarında bağlayıcı hükümler koydurabildiği görülmektedir²³.

Bu konulara ek olarak, yine ABD'nin üçüncü ülkeler ile yaptığı ticaret anlaşmalarında özellikle DTÖ sisteminde yeterince ön plana çıkmayan ancak kendi çıkar ve beklentileri açısından kayda değer başka bazı konuları da gündeme getirdiği görülmektedir. Bunlar arasında, DTÖ TRIPs anlaşmasının kapsamadığı ve *fikri mülkiyet haklarının* daha ileri düzeyde korunmasına yönelik düzenlemeler; *çevre standartları*; *çalışma yasaları*; *çocuk işçilik* ve *iş yeri sağlığı ve güvenliğine* yönelik konular ile *yolsuzlukla mücadele* gibi doğrudan ticaretle ilgili olmayan yeni konular gündeme taşınmak istenebilir.

ABD'nin Türkiye ile ilişkilerinde ticaret politikaları konuları dâhilinde üzerinde durduğu bazı hususların ileride gündeme getirilmesi de beklenebilir. Bu bağlamda:

- AB ile Gümrük Birliği kapsamında yer almayan, ancak ticaret ilişkilerinde önemli yer tutan *tarım ürünlerinde* serbestiye gidilmesi konusu muhtemel bir STA içerisinde ele alınacak ve tartışılacaktır. ABD'nin, Türkiye'nin uyguladığı yüksek gümrük tarifeleri konusundaki çekincelerini ısrarla dile getirdiği görülmektedir. Örneğin taze meyve, sebze ve meyve sularında %130-140 oranlarına ulaşan tarifeler hassasiyet yaratabilmektedir. Alkollü ürünlerde uygulanan ve %200'leri bulan tüketim vergileri ve et ithalatındaki engeller de diğer öne çıkan noktalardır.
- Gıda ürünleri bağlamında bir diğer ciddi müzakere konusu da *sağlık ve bitki sağlığı önlemlerine* yönelik düzenlemeler alanında olacaktır. Bu düzenlemeler kapsamında özellikle ABD'nin tarım ihracatı açısından önemli başta soya, mısır gibi ürünleri ilgilendiren Bio-güvenlik yasası ve son zamanlarda çok sık tartışılan genetiği değiştirilmiş ürünler (GDO) de gündemde önemli yer alabilecektir.
- ABD ile olan iki taraflı ticaret ilişkilerinde patent ve taklit mallar gibi *fikri mülkiyet haklarına* ilişkin konular da önemini korumaktadır. Bilindiği üzere ABD Başkanı'nın eski Ticaret Temsilcisi Büyükelçi Ron Kirk'in Ofisi (USTR) tarafından yayınlanan ve ABD'nin fikri ve sınai mülkiyet haklarını ihlal eden ülkelere karşı hazırladığı Rapor'da²⁴, Türkiye 2012 yılında İzleme Listesine (Watch List) alınan ülkeler arasındadır. Rapor, bazı ilerlemelere rağmen Türkiye'de taklit ürünlerin hala yaygın olduğunu, Türkiye'den ithal ürünler konusunda ciddi endişeler bulunduğunu ve başta ilaç endüstrisi olmak üzere düzenlemelerin yeterince şeffaf olmadığı, bu konularda gerekli adımların atılmadığını vurgulanmaktadır. İnternet üzerinden telif haklarının ihlali de bir diğer önemli konu olarak zikredilmektedir.

²³ Horn, Mavroidis ve Sapir (2009), *Beyond the WTO? An Anatomy of EU and US Preferential Trade Agreements*, Bruegel: Brussels.

²⁴ ABD Special 310 Raporu için bkz.

http://www.ustr.gov/sites/default/files/2012%20Special%20301%20Report_0.pdf ss.49-50 (erişim tarihi: 4 Mayıs 2012)

- *Hizmet ticareti* konusu da ele alınabilecek önemli alanlardandır. Belki mal anlaşmasından ayrı olarak ya da bir arada ele alınabilecek bu alanda özellikle mali hizmetler, hukuk hizmetleri, telekomünikasyon, posta ve dağıtım hizmetleri, görsel işitsel hizmetler vd. alanlar ABD açısından önemli görülmektedir. ABD'nin gerek DTÖ çok taraflı Doha Turu müzakereleri ve gerek halen devam eden ve Türkiye'nin de taraf olduğu *çoklu müzakerelerde* (plurilateral) yabancı hizmet sağlayıcılarına yerli şirketlere ve kişilere sağlanan hakların verilmesini öngören "negatif liste" yaklaşımını öne çıkarması beklenebilir.
- *Kamu alımları* konusu da özellikle Amerikan şirketlerinin yurt dışında kamu ihalelerine girerken karşılaştıkları zorlukların dile getirildiği bir alan olarak ABD STA'larında önemli bir unsur haline gelmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin DTÖ Kamu Alımları Anlaşması'na dâhil olması konusu muhtemel bir anlaşma öncesi ABD tarafından gündeme getirilebilir.

Bu noktalardan hareketle, Türkiye'nin imzalayacağı bir STA'nın sadece sanayi vb. ürünler üzerindeki gümrük vergilerinin kaldırıldığı ve ticareti kolaylaştıracak geleneksel bir anlaşmanın çok ilerisinde ve ticaretle bağlantılı (*beyond-the-border*) konuları içine alan daha kapsamlı ve "yeni nesil" bir STA olacağı her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.